

ACTA MVSEI APVLENSIS

APULUM LVI

series *ARCHAEOLOGICA ET ANTHROPOLOGICA*

Fondator

ION BERCIU

Editor

GABRIEL T. RUSTOIU

Colegiul editorial

RADU ARDEVAN - Universitatea „Babeş-Bolyai”, Cluj-Napoca

NIKOLAUS BOROFFKA - Deutsches Archäologisches Institut, Berlin

DANIEL DUMITRAN - Universitatea „1 Decembrie 1918”, Alba Iulia

VALER MOGA - Universitatea „1 Decembrie 1918”, Alba Iulia

CHRISTOPHER F. E. PARE - Universitatea „Johannes Gutenberg”, Mainz

ZENO KARL PINTER - Universitatea „Lucian Blaga”, Sibiu

MARIUS PORUMB - Institutul de Arheologie și Istoria Artei, Cluj-Napoca

VOLKER WOLLMANN - Obrigheim

Colegiul de redacție

HORIA CIUGUDEAN - director

RADU OTA - secretar de redacție

GEORGE BOUNEGRU - membru

CONSTANTIN INEL - membru

Adresa de corespondență:

MUZEUL NAȚIONAL AL UNIRII

510010 ALBA IULIA

Str. Mihai Viteazul, 12-14

Tel. 0258/813300

Correspondence address:

MUZEUL NAȚIONAL AL UNIRII

RO – 510010 ALBA IULIA

Mihai Viteazul St., 12-14

Tel. (+40) (258) 813300

revista.apulum@yahoo.com

www.mnuai.ro; www.muzeuluniriialba.ro; www.anuarulapulum.ro

© 2019 MUZEUL NAȚIONAL AL UNIRII, ALBA IULIA

ISSN – 1013-428X

ISSN – 2247 – 8701

ISSN-L – 2247 – 8701

ACTA MVSEI APVLENSIS

APVLVM

LVI

series *ARCHAEOLOGICA ET ANTHROPOLOGICA*

ALBA IULIA

MMXIX

Tehnoredactare: RADU OTA

Traducerea și verificarea textelor în limba engleză: ADINA GOȘA

Textele nepublicate nu se restituie.

S U M A R

CONTENTS – SOMMAIRE – INHALT

CRISTIAN TITUS FLORESCU, Profesorul Sabin Adrian Luca, ... IX

STUDII – STUDIES

- SABIN ADRIAN LUCA, TIBERIU BOGDAN SAVA, DORU PĂCEȘILĂ, OANA GAZA, IULIANA STANCIU, GABRIELA SAVA, BIANCA ȘTEFAN, Date radiocarbon din situl arheologic de la Turdaș – Luncă (Cercetările preventive ale anului 2011) (III)
Radiocarbon data from Turdaș – Luncă archaeological site (the preventive researches from 2011) (III)..... 1
- MARIUS-MIHAI CIUTĂ, BEATRICE CIUTĂ, Din nou despre reprezentările de onagri din mediul cultural vinčian timpuriu
New data about the onager representations in the early Vinča culture..... 17
- MIHAELA-MARIA BARBU, MIHAI GLIGOR, Industria litică cioplită aparținând grupului cultural Foeni din situl de la Alba Iulia – „Lumea Nouă” (jud. Alba) (II)
Chipped lithic industry belonging to Foeni cultural group from Alba Iulia – Lumea Nouă archaeological site (Alba county) (II)..... 45
- CAROL KACSÓ, Contribuții la cunoașterea reprezentărilor antropomorfe și zoomorfe din Bronzul târziu în nord-vestul Transilvaniei
Beiträge zur Kenntnis der Spätbronzezeitlichen anthropomorphen und zoomorphen Darstellungen im nordwesten Transsilvaniens..... 67
- HORIA CIUGUDEAN, CLAES UHNÉR, COLLIN QUINN, GABRIEL BĂLAN, OVIDIU-MAXIM OARGĂ, ADRIAN COSMIN BOLOG, GABRIEL BALTEȘ, După 25 de ani: grupul Cugir-Band în lumina noilor cercetări
Twenty five years later: The Cugir-Band group in the light of

	<i>recent research</i>	89
AUREL RUSTOIU, SANDOR BERECKI, Craftsmanship and community in the eastern Carpathian basin during the Late Iron Age (4 th -3 rd centuries BC)		
	<i>Meșteșuguri și comunitate în estul Bazinului carpatic în cea de a doua vârstă a fierului (sec. 4-3 a.Chr.)</i>	131
PÉTER FORISEK, Arrian and Colchis. <i>Some datas about the religion and culture of Colchis in the early 2nd century AD according to the Periplus by Flavius Arrianus</i>		
	<i>Arrian și Colchida. Câteva date despre religia și cultura Colchidei la începutul sec. II p.Chr. după Periplus de Flavius Arrianus</i>	161
CĂTĂLIN PAVEL, Mithras in Apulum – an iconographic case study		
	<i>Mithras în Apulum – un studiu de caz iconografic</i>	171
GEORGE VALENTIN BOUNEGRU, BOGDAN PÂCLIȘAN, Două altare romane de la Apulum recent descoperite.....		
	<i>Two roman altars from Apulum recently discovered</i>	185
ISTVAN FABIAN, Prevenirea și controlul epidemiilor în armata romană		
	<i>Prevention and control of epidemics in the Roman army</i>	193
CĂLIN COSMA, Două morminte cu cai descoperite în cimitirul din secolele VII-VIII de la Șpălnaca/Șugud (jud. Alba)		
	<i>Deux tombes des chevaux découvertes dans le cimetière du 7me-8me siècles de Șpălnaca/Șugud (dep. Alba)</i>	199

RESTAURARE – CONSERVARE – INVESTIGAȚII

RESTORATION – CONSERVATION – INVESTIGATIONS

DAN ANGHEL, Suporturi pentru arderea ceramicii descoperite la Apulum		
	<i>Supports for firing ceramics discovered at Apulum</i>	227
SORIN ȘERBAN, Restaurarea unui vas glazurat de tip <i>kantharos</i> din colecția Muzeului Național al Unirii din Alba Iulia		
	<i>The restoration of a glazed kantharos from the collection of the National Museum of Union Alba Iulia</i>	241

RECENZII ȘI NOTE DE LECTURĂ

REVIEWS AND READER'S NOTES

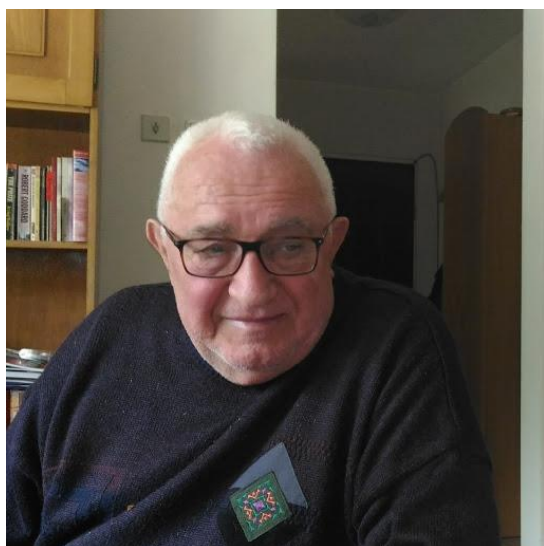
HORIA CIUGUDEAN, Alin Frînculeasa, Angela Simalcsik, Bianca Preda, Daniel Garvăn, <i>Smeeni – Movila mare: monografia unui sit arheologic regăsit</i> , Bibliotheca Mousaios 13, Ed. Cetatea de Scaun, Târgoviște, 2017, 517 pag., 136 planșe.....	249
GEORGE VALENTIN BOUNEGRU, Doina Benea, <i>Castrul roman de la Tibiscum</i> , Ed. ArtPres, Timișoara, 2018, 279 p., 65 figuri alb-negru, 8 planșe color.....	253
RADU OTA, Ovidiu Țentea, Florian Matei-Popescu, <i>Between Dacia and Moesia Inferior. The Roman forts in Muntenia under Trajan. Între Dacia și Moesia Inferior. Castele Romane din Muntenia în timpul lui Traian</i> , Ed. Mega, Bucharest, 2016, 70 p., 3 hărți, 26 figuri și fotografii color și alb-negru.....	255
RADU OTA, Ovidiu Țentea, Britta Burkhardt, <i>Baths on the Frontiers of Roman Dacia. Băile de pe frontierele Daciei romane</i> , Ed. Mega, Bucharest, 2017, 72 p., o hartă, 47 figuri și imagini alb-negru și color.....	259
RADU OTA, Dan Gheorghe Teodor, <i>Contribuții arheologice la problema etnogenezei românești</i> , Iași, Casa Editorială Demiurg, 2018, 149 pagini și 37 figuri alb-negru.....	262
RADU OTA, Dan Băcuet-Crișan, <i>Porta Mesesina în preajma anului 1000. Cercetări, situri, artefacte</i> , (ed. a 2-a) Cluj-Napoca, Ed. Mega, 2015, 100 pagini, ilustrații și 53 figuri alb-negru.	268

NECROLOGURI

OBITUARIES

RADU OTA, GEORGE VALENTIN BOUNEGRU, <i>In memoriam Doina Benea</i>	272
CĂLIN COSMA, <i>In memoriam Nicolae Gudea</i>	274
Lista autorilor.....	277

IN MEMORIAM NICOLAE GUDEA

Elev fiind, l-am văzut pentru prima dată pe profesorul Nicolae Gudea în primăvara anului 1983, în sala 11/1 din clădirea Universității „Babeș-Bolyai”, unde se desfășura Sesiunea Științifică a Muzeului de Istorie din Cluj-Napoca. Lucrările erau prezidate de profesorul Hadrian Daicoviciu. Nicolae Gudea, cercetător pe atunci la instituția precizată mai sus, participa alături de alți reprezentanți ai breslei, la această manifestare științifică unde a prezentat comunicarea

”Un vas de sticlă din castrul roman de la Bologa cu reprezentări umane”. Prezența mea în acea sală s-a datorat profesorului de istorie Valeriu Bota, de la Liceul Ady-Șincai din Cluj-Napoca, care a adunat în jurul său un grup de elevi pasionați de arheologie.

La acea vreme, nu știam că din anul 1987, Nicolae Gudea avea să fie persoana care îmi va călăuzi pașii în viața științifică, asumându-și rolul de mentor al meu, devenind persoana căreia îi datorez mult în ce privește devenirea mea profesională și spre care îmi îndrept gândul și azi, când nu mai este printre noi, cu multă grațitudine. Mi-a condus teza de licență, apoi teza de doctorat, mi-a împărtășit fără rețineri din experiența domniei sale și am colaborat ani de-a rândul. Relația noastră solidă care s-a clădit în ani, amintirile pe care le-am strâns pe parcursul acestora, mă îndeamnă acum, la trecerea sa în neființă, să-i evoc viața, personalitatea și realizările științifice.

S-a născut în data de 17 octombrie 1941, la Deva, și s-a stins din viață la 5 iulie 2019, în Cluj-Napoca. A urmat școala primară la Crasna (jud. Sălaj), iar gimnaziul și liceul la Zalău. S-a înscris apoi la Școala Tehnică Metalurgică (București) (1959-1961). În urma absolvirii acesteia, a fost angajat ca muncitor la Uzinele „23 August” București (1960-1962). Cu puțin înainte de a termina armata, în uniformă militară, a venit la Universitatea “Babeș-Bolyai” din Cluj-Napoca, pentru a se înscrie la examenul de admitere la Facultatea de Istorie și Filozofie în anul 1963. În 1968, a obținut licența în istorie veche și arheologie. În același an, a devenit cercetător la Institutul de arheologie din Cluj. În anul 1978,

a obținut titlul de Doctor în Istorie. După anul 1990, a fost cooptat în corpul profesoral al Facultății de Teologie Greco-Catolică (1990-2010), unde a activat ca profesor, fiind inițiatorul și titularul cursurilor de „Metodologia cercetării științifice” (Teologie, Istorie, Științe Sociale) și „Arheologie creștină”. Tot din anul 1990 a devenit conducător de doctorat. În această calitate, a condus peste 20 de teze de doctorat pe teme din arheologia mileniului I și din Istoria Bisericii.

Activitatea științifică a cercetătorului și profesorului Nicolae Gudea a fost axată în principal pe istoria militară a Daciei Romane. A efectuat săpături arheologice în Banat, la Mehadia, Teregova, Orșova și Gornea. A cercetat arheologic castele romane de la Inlăceni, Brețcu, Râșnov și Feldioara.

Săpăturile arheologice din castrul de la Porolissum, care au început în anul 1977, au fost cele care l-au consacrat pe Nicolae Gudea ca cercetător științific de mare calibrul. Ceea ce este astăzi complexul Arheologic de la Porolissum i se datorează lui Nicolae Gudea. Profesorul a investit multă energie și suflet în acest sit, care i-a fost foarte drag și de care a avut o grijă nemăsurată pe tot parcursul perioadei în care a fost șeful șantierului arheologic de acolo. A bătut cu piciorul întreg limesul Daciei Porolissensis, marcând pe hartă ductul acestuia. Încă înainte de 1990, profesorul Nicolae Gudea a fost preocupat și de Istoria Creștinismului din provincia Dacia Romană, subiect pe care l-a abordat și dezvoltat în lucrările sale și după 1990, mai ales după ce a ajuns profesor la Facultatea de Teologie Greco-Catolică a Universității „Babeș-Bolyai” din Cluj-Napoca.

Fiind influențat de școala de arheologie germană, Nicolae Gudea poate fi considerat un pozitivist, cu o activitate științifică impresionantă. A elaborat numeroase cărți și articole de specialitate, peste 440 de lucrări (pentru lista bibliografică vezi C. Cosma (Editor), „Studii de arheologie și istorie. Omagiu profesorului Nicolae Gudea la 70 la ani/Studies in archaeology and history. An anniversary volume to professor Nicolae Gudea on his 70th birthday”, Cluj-Napoca, Editura Mega, 2011). Toate acestea l-au consacrat ca unul dintre cei mai buni cunoscători din Europa de sud-est a istoriei militare a Imperiului Roman.

După anul 1990, a fost unul dintre primii dascăli care au înțeles importanța implicării în proiecte de cercetare de anvergură. Sub conducerea domniei sale s-au derulat o serie de granturi de cercetare, din care au făcut parte, ca membri, o serie de tineri cercetători. Toate proiectele au fost finalizate prin publicarea de cărți și volume de studii.

Cărunt, serios, îmbrăcat la Institut cu un halat alb, Nicolae Gudea lăsa impresia unei persoane severe, de o anumită duritate. Da, era necruțător și reacționa fără menajamente în fața prostiei umane, însă, în spatele acestei impresii afișate, după ce ajungeai să-l cunoști mai bine, realizezi că de fapt Nicolae Gudea era un om bun, prietenos și dispus să ajute.

Cu siguranță toți cei care studiază arheologia și istoria Daciei romane și nu numai, acum și în viitor, nu au cum să evite consultarea operei științifice a cercetătorului și profesorului Nicolae Gudea.

A fost înmormântat alături de părinții săi, în cimitirul central al orașului Zalău, căruia i-a dedicat o monografie istorică, localitate dragă profesorului, unde a avut foarte mulți prieteni.

Fie-i țărâna ușoară!

Călin COSMA